

In eerdere uitgaven van *Geestgronden* is er meerdere keren aandacht besteed aan de geschiedenis van de scholen in onze Egmondse dorpen. Dat er ook een school op het Woud heeft gestaan is minder bekend. In onderstaand artikel schrijft Kees Floor in het kort het ontstaan en de ondergang van deze school.

HET EINDE VAN DE SCHOOL IN HET WOUD

Kees Floor

KAPEL

In de dertiende eeuw werd er in Het Woud een kapel gesticht (Afb. 1). Het gebouwtje stond aan de Banweg (vroeger ook wel het Capelwegje genoemd), niet ver van de Herenweg, net over de grens met Bergen. Die plek staat tot op de dag van vandaag nog bekend als het *Kapelweidje*.

Het heiligdom was gewijd aan de tweelingbroers Cosmas en Damianus, die leefden in Cilicië (zuidoost Turkije) in de derde eeuw na Christus. Ze werden gemarteld om hen te dwingen het Christelijke geloof af te zweren. Toen ze weigerden volgde onthoofding. Vrij snel daarna werden ze

1571.

heilig verklaard. Omdat ze werkten als arts, werden ze de patroonheiligen van artsen en andere werkers in de gezondheidszorg, maar ook van zieken.

BEDEVAARTSOORD

Gaandeweg ontwikkelde de kapel in Het Woud zich tot een bedevaartsoort voor zieken die op genezing hoopten. Ze prevelden er hun gebeden en namen stukjes steen mee van de muren waaruit de kapel was opgetrokken, omdat ze daaraan een geneeskrachtige werking toedachten. Tijdens en na de Reformatie moesten veel katholieke kerken en kapellen het ontgelden. Ze werden verwoest, afgebroken of kregen een herbestemming als protestante kerk. De kapel van Cosmas en Damianus ontsprong de dans echter. Pas in

1865 viel daarover het doek, maar daarover later meer. Wel laat vergelijking van afbeeldingen van de kapel zoals die was in 1571, respectievelijk in 1738, zien dat de kruisen op het dak na de Hervorming waren verdwenen (Afb. 1 en 2). Overigens is de betrouwbaarheid van deze en vergelijkbare tekeningen niet te verifiëren.

SCHOOL

In de 18e eeuw was een deel van de kapel in gebruik als school (Afb. 3). Sommigen noemen het *Kapelweidjtje* dan ook het *Schoolweidjtje*. Een eerste vermelding van een benoeming van een onderwijzer gaat terug tot 1717; verder maken diverse 18e eeuwse publicaties gewag van een school. Later bleek de overgebleven ruimte van de kapel dienst te doen als

Afb. 2 De voormalige kapel van Cosmas en Damianus in Het Woud in 1738. Vervaardiger: G. Boomkamp. Collectie Regionaal Archief Alkmaar

Afb. 1 (pagina links) De voormalige kapel van Cosmas en Damianus in Het Woud in 1571. Vervaardiger: C.W. Bruinvis, 1900. Collectie Regionaal Archief Alkmaar

Afb. 3

Een 18e-eeuwse
schoolklas.
Houtsnede.
Vervaardiger: Isaac
Vincentsz. Van der
Vinne (ca 1681-
1740) te Haarlem.
Collectie
Rijksmuseum

onderwijzerswoning (Afb. 4). Die functies zou het gebouwtje nog geruime tijd behouden. Toch bleven ook 'roomsgezinden' de kapel opzoeken om van kwalen te genezen. Mogelijk is de persoon liggend op de grond op de tekening van 1738 (Afb. 2) een van hen.

Het schooltje werd bevolkt door leerlingen uit de omgeving. Ze woonden in de streek die in een ver verleden bekend stond als Wimmenum, tussen de Franschman in Bergen en de Tiggellaan in Egmond aan den Hoef. Kort voor 1400 werd het gebied opgesplitst. Het gedeelte ten noorden van de Banweg stond sindsdien bekend als Noord-Wimmenum of Het Woud en ressorteerde onder Bergen. Het zuidelijk deel werd zelfstandig en aangeduid als Zuid-Wimmenum of kortweg Wimmenum.

WIMMENUM BIJ BERGEN

In de Franse tijd werd het tot dan toe zelfstandige Wimmenum bij Bergen gevoegd; de Fransen gaven namelijk de voorkeur aan wat grotere gemeenten dan wat destijds in Nederland gebruikelijk was. Na hun vertrek eind 1813 werd onder Nederlands bestuur een nieuwe gemeentelijke indeling van kracht, die veelal teruggreep naar de oude situatie. Daarbij bleef Het Woud onder Bergen en werd Wimmenum weer een zelfstandige gemeente. Het schooltje stond in Bergen en viel daardoor onder de verantwoordelijkheid van die gemeente. Het werd echter ook bezocht door leerlingen uit Wimmenum. De gemeente Wimmenum betaalde een bedrag aan Bergen ter bestrijding van de kosten; in 1840 ging het om f 80,-. Het onderwijs was gratis; de ouders hoefden geen schoolgeld te betalen,

Afb. 4 Het schooltje en de onderwijzerswoning op Het Woud in de voormalige kapel van Cosmas en Damianus. Vervaardiger: H. Tavenier. Datering: omstreeks 1785. Collectie Noord-Hollands Archief

er was geen ouderbijdrage en in lesmateriaal werd door de school voorzien.

WIMMENUM BIJ EGMOND-BINNEN

In 1857 traden grote veranderingen op, die ook gevolgen konden hebben voor het voortbestaan van de school. In dat jaar werd de relatief rijk gemeente Wimmenum bij de armlastige gemeente Egmond-Binnen gevoegd. De fusie had nog wel wat voeten in de aarde gehad, vooral doordat de Wimmenummers bestaande verworvenheden niet zo maar wilden prijs geven. Een van die voorrechten was het gratis lager onderwijs voor kinderen uit de gemeente; men wilde niet dat daaraan

zou worden getornd. Uiteindelijk werd het gratis onderwijs veilig gesteld. Artikel 6 van de wet die de samenvoeging regelde, luidt: *'De kosten van onderwijs en schoolbehoeften voor de kinderen van ingezetenen der afdeling Wimmenum komen ten laste der nieuwe gemeente'*. De wet bepaalde niet waar dat onderwijs gegeven zou moeten worden, maar het lag voor de hand dat dit de school in Het Woud zou zijn.

WET LAGER ONDERWIJS

Een tweede verandering die in 1857 plaatsvond, was de inwerkingtreding van een nieuwe wet op het lager onderwijs. Volgens die wet mochten gemeenteraden zelf bepalen hoeveel (hoofd)scholen en hoeveel hulp-

of bijscholen er nodig waren. Een hulpschool was goedkoper dan een gewone school; die mocht namelijk gerund worden door een hulp-onderwijzer, die de helft verdiende van een hoofdonderwijzer.

In een vergadering van de raad van Bergen werd eerst de optie besproken om gezien de hoge kosten de school op Het Woud op te heffen. In de wet werd echter ook de mogelijkheid opengelaten dat een gemeente samen met een buurgemeente een school of een hulpschool in stand zou houden. Bergen was bereid de school op Het Woud als hulpschool te laten voortbestaan, maar dan moest de gemeente Egmond-Binnen wel de helft van de kosten bijdragen. De belangrijkste kostenpost was het salaris van de hulponderwijzer, op dat moment meester Cornelis Kalff. Dat bedroeg f 350, waarvan het Rijk f 150 voor zijn rekening zou nemen. De gemeenten werden het in 1859 eens; het voortbestaan van de school op Het Woud was veilig gesteld. De leerlingen konden nog naar hun vertrouwde school (Afb. 4). Maar voor hoe lang?

BRAND

De overeenkomst die in 1859 was gesloten, kwam al snel onder druk te staan. In januari 1865 brandden de school en de bijbehorende, inmiddels door hulponderwijzer Jan Passchier Quant bewoonde, onderwijzerswoning namelijk tot op de grond toe af. Aanvankelijk werden de lessen nog op een noodlocatie voortgezet, maar dat bood slechts tijdelijk soelaas.

Op de langere termijn zou deze oplossing zeker gedurende de wintermaanden, onhoudbaar zijn. Een beter plan was herbouw; de school was voor f 800,- tegen brand verzekerd, dus het startkapitaal was er al.

Al snel na de brand ging het gerucht dat de gemeente Bergen de school wilde sluiten. Binnen twee maanden hadden inwoners van Het Woud zich verenigd en zonden ze een petitie aan de gemeenteraad om herbouw van de school en voortzetting van het onderwijs op de oude plek te bepleiten. Op die manier zouden de op dat moment 42 leerlingen niet in de kou komen te staan. Na een jaar was er echter nog steeds niets gebeurd. Zestien belanghebbende ouders richtten zich daarom ditmaal tot schoolopziener M. Luijmes en drongen bij hem aan op herbouw van de school. Vervolgens ging ook A. Beeloo, Inspecteur van het Lager Onderwijs in Noord-Holland, zich met de zaak bemoeien. Hij zag een rol weggelegd voor Gedeputeerde Staten, die in overleg met de gemeenten wellicht tot een oplossing zouden kunnen komen. Het belangrijkste knelpunt vormden de kosten van herbouw; die werden door de betrokken gemeenten geraamd op in het totaal f 5000 à f 6000, waarvan beide gemeenten elk de helft zouden moeten leveren. Dat konden of wilden ze niet opbrengen, zodat beide gemeenteraden hadden besloten tot sluiting van de school. De problemen die dat voor sommige leerlingen of hun ouders wellicht zou meebrengen, vond men niet zo zwaarwegend dat er een nieuwe school gebouwd zou moeten worden.

Lijst der leerlingen
op het Woud gemeente Bergen
den 29^{den} October 1858.

No ^g	Namen der schoolkinderen	No ^g	Namen der schoolkinderen
	Van Bergen.		Van Winnenum
1	Gerrit Halff	1	Jan Roskam
2	Anien Halff	2	Cornelia Roskam
3	Willem Blekker	3	Pieter Wittebrood
4	Grietje Blekker	4	Arie Wittebrood
5	Arie Blokker	5	Griesje Houtkooper
6	Pieter Kooyma	6	Maartje Houtkooper
7	Antonie v. d. Steen	7	Jacob Houtkooper
8	Pieter v. d. Steen	8	Jacob Waagmeester
9	Jan v. d. Steen	9	Klaas Waagmeester
10	Jan Duynmeyer	10	Gerrit Bruyn
11	Gerrit Duynmeyer	11	Marijtte Tenneveldt
12	Jan Boukenshof	12	Sijntje Tenneveldt
13	Antje Koel	13	Jacob de Waard
14	Petronella Koel	14	Duuwertje de Waard
15	Christina de Moor		
16	Jacob Houtenbos		
17	Cornelis Houtenbos		
18	Dirk Busse		
19	Dirk Nanne		
20	Lourens Nanne		
21	Arie Nanne		
	17 jongens en 4 Meisjes		8 Jongens en 6 Meisjes.

Afb. 5 Leerlingenlijst van de school op Het Woud, peildatum 29 oktober 1858. Bron: RAA

TEGENGAS

Inspecteur Beeloo was het daar niet mee eens en drong aan op herbouw van de school. Leerlingen uit Wimmenum zouden volgens de gemeenten 25 minuten nodig hebben om naar de school in de Schoolstraat in Egmond aan den Hoef te gaan. Leerlingen uit Bergen zouden naar schatting zelfs een uur nodig hebben om op de enig overgebleven school in Bergen te komen. In het geval van Wimmenum zou het overigens gaan om slechts vier gezinnen, waarvan er drie kinderen naar de school stuurden. Volgens Beeloo waren deze getallen geflatteerd. De afstanden waren hemelsbreed gemeten en er was geen rekening gehouden met bochten in de weg en de slechte begaanbaarheid daarvan. Bovendien zou door de te verwachten bevolkingsgroei het aantal kinderen dat gedupeerd zou raken, geleidelijk toenemen. De moeilijke bereikbaarheid van de hoofdscholen, zeker voor kinderen in de schoolgaande leeftijd, zou negatief uitwerken op de deelname aan het onderwijs. Dat leerlingen die vanuit de Bergermeer of de Egmondermeer naar school gingen, ook dergelijke afstanden moesten afleggen, was volgens de inspecteur nog geen reden om leerlingen die dicht bij hun school woonden, dat voorrecht te ontnemen. Je zou er misschien geen nieuwe school neerzetten, maar nu het gaat om een reeds bestaande school, ligt de situatie anders.

EGMOND HOUDT POOT STIJF

Gedeputeerde Staten zaten op één lijn met de inspecteur en spraken hun voorkeur uit voor herbouw van de school. De gemeente Bergen had

daar misschien nog wel in mee willen gaan, maar dan alleen als Egmond-Binnen ook zijn verantwoordelijkheid nam. Dat zat er echter niet in, want Egmond hield de hand op de knip. Op zich was dat best vreemd, want in 1859 hadden de beide gemeenten nog de noodzaak van de gezamenlijke school onderschreven en besloten tot het in stand houden ervan. Maar toen was de situatie heel anders, wierpen de Egmonders tegen. Die afspraak was namelijk twee jaar na de fusie van Egmond-Binnen en Wimmenum tot stand gekomen. Veel Wimmenummers waren daarover destijds nog zeer ontevreden, zodat het toen geen goed moment was voor verdere impopulaire maatregelen.

COMMISSIE

Om de impasse te doorbreken stelden Gedeputeerde Staten een commissie in die de zaak verder moest onderzoeken, bestaande uit de gedeputeerden Mr. F.T. Westerwoudt en Mr. J. Heydanus. Die schreven in hun eindrapport dat het niet de vraag was of Egmond wilde betalen, maar wél of Bergen behoefte had aan een school in Het Woud. Zo ja, dan moest een oplossing worden gezocht voor de financiering, hetzij door een bijdrage van Egmond-Binnen, hetzij door subsidies van de provinciale of rijksoverheid. Op dat moment waren er 28 leerlingen uit Bergen, afkomstig uit 13 huizezinnen. Vijf kinderen konden net zo goed naar de hoofdschool in Bergen, maar de overigen zouden te ver van school af komen wonen. Sommigen zouden zelfs anderhalf uur kwijt zijn om naar school te

ÉÉN BURGEMEESTER, TWEE PETTEN

In het overleg tussen verschillende gemeenten spelen de burgemeesters doorgaans een belangrijke rol. Zij verwoorden het standpunt van de raad van hun gemeente en moeten belangrijke derden daarin zien mee te krijgen. Bij de samenvoeging van Wimmenum en Egmond-Binnen in 1857, bij de overeenkomst tussen de gemeenten Bergen en Egmond-Binnen in 1859 over het in stand houden van de school op Het Woud en bij de het overleg tussen diezelfde gemeenten over de eventuele herbouw van de afgebrande school en de bijbehorende onderwijzerswoning komen we echter slechts één naam van een burgemeester tegen: Samuel Cornelis Simon Holland (1802-1886). Tijdens de fusiebesprekingen was hij burgemeester van zowel Wimmenum (tegen) als van Egmond-Binnen (voor of op zijn minst neutraal). Bij de onderhandelingen tussen Egmond-Binnen en Bergen over de heropbouw van de school was hij eveneens burgemeester van de beide gemeenten. Het voortdurend moeten opereren met twee petten op zal vast wel eens ongemakkelijk zijn geweest.

komen of vandaaruit weer naar huis te gaan. De beide gemeenten hielden echter voet bij stuk. Gedeputeerde Staten besloten erin te berusten dat de herbouw werd afgeblazen en dat de school gesloten zou worden.

BEROEP

Toch was de strijd daarmee nog niet gestreden. Schoolopziener Luijmes was het er niet mee eens en ging in beroep bij Koning Willem III. Hij voerde aan dat de school in Het Woud sinds jaar en dag had bestaan en dat het er sinds de overeenkomst over de bekostiging tussen Bergen en Egmond-Binnen van 1859 steeds beter mee ging. Het jaarverslag over 1866 was lovend over het gegeven onderwijs en over de trouwe aanwezigheid van de leerlingen tijdens de lessen. Als de school zou worden gesloten, zouden veel leerlingen afhaken om uiteindelijk terecht te komen in de bijstand. Dat zou de gemeenschap nog veel meer geld

gaan kosten. Verder was het besluit tot opheffing van de scholen met de kleinst mogelijke meerderheid genomen en werd het dus niet breed gedragen. Daar kwam nog bij dat de beide gemeenten bevoordeeld waren door een recente wijziging van het belastingstelsel, zodat er wat financiële ruimte was. De schoolopziener voegde aan zijn bezwaarschrift een petitie toe van 17 inwoners van Bergen; later kwam daar nog een petitie bij van 18 inwoners van Wimmenum.

In een aanvullende reactie stelde inspecteur Beeloo dat er bij de discussies over de financiering te weinig rekening was gehouden met de subsidiemogelijkheden. Schoolopziener Luijmes kwam nog met een nieuwe, lagere schatting van de kosten van herbouw, te weten f 4000. Daarvan werd ook nog eens f 800 door de verzekering gedekt.

KONINKLIJK BESLUIT

Alle argumenten ten spijt ging de herbouw van de school in Het Woud niet door. Koning Willem III besliste op 7 augustus 1867 op advies van de Raad van State dat de adressant (schoolopziener Luijmes) niet ontvankelijk was, dat de gemeenten in hun recht stonden en dat de herbouw van de school niet kon worden opgelegd.

Daarmee viel voor de school definitief het doek. Niet alleen de leerlingen stonden in de kou. Ook hulponderwijzer Quant, die zichzelf overigens hoofdonderwijzer van de school op Het Woud noemde, moest op zoek naar een nieuwe baan. Het jaar daarop vond hij die in het gehucht Oost op Texel.

BRONNEN

1. Raad van State, *Afdeling voor de geschillen van bestuur, zevende deel 1867*, 183-189 en 232-233, 's-Gravenhage 1868.
2. Regionaal Archief Alkmaar (RAA): 0337 Archief van de gemeente Bergen (NH), 1811-1921, inv.nr 953.
3. M. Botman, B. Nuyens en Th. Veer, *Het onderwijs in Bergen in de 18e-eeuw*, Bergense Kroniek april 2010 en *Het onderwijs in Bergen van 1814 tot 1914*, Bergense Kroniek november 2014.
4. F.D. Zeiler, *De Cosmas en Damianuskapel*, Geestgronden augustus 2007.